

Rede über die Aachener deutsche Sprache

Inter omnes linguas lingua aquisgrano germanica praeclerior

Wat ich üch doe op Latiin han jesaat, dat han ich at öfter min Aumur op Dütsch hüre sage. Än wenn se't saat, da flooet se kot än jot ze sagen: Jött fieste - saat se - wendd'r jeän Öchers en könnt. Än dat saat se en hören Auer van 81 Johr 3 Monnt än 11 Dag.

Exordium

Et es perfect, äs wenn die Lü bejönnte, met et Hölzje erömmeloufe, eso bau äs se ens ongerjen Mensche kommen. Dan en de Platsch, datt se souen op hön Murs-Sproech ahtjevven än sääten noch de Zitt van d'r Daag: Jodde Morjen än jodden Owend, komme se met hönnen franze Bohjour, fut Servitüür, fut Servant, of met hönne huechdütsche Gehorsamer Diener, Gehorsame Dienerin eraa jetrecken. Än bliv et dan noch beij alle die Krom-Kiere än Kratzvijuelen, die se maachen, eh se ens met de Fott opjene Stouhl setze, da jiang et noch aan, ävvel dobeij en blivt et net, die Mull steäht en jeän Ougebleck stell. Mär alles, wat se böschelen, es Franz, alles wat se bubbelen, es Huechdütsch, alles wat se bröesele, es Engelsch. Die onüesel Hong mösse mengen, datt et Öchers för jät Hutschhatsch jemaht es, angester en es net ze bejriife, et moss en Verjeiße siien, wat de Aumur Zejj (Luzia) saat - et wor Jott onverweijße en Frau. Kenger, Kenger! saat se, ühr sollt siiehn, ich en leäv der Daag net, datt et Öcherdütsch noch av könt, än ewill es et at draan, mär wie kan et anders siien, de Lü en dönt sich jeng Möjjhten mieh aan, för et Öcher Dütsch jot ze lieren. Koum können se: Ich han, de has, heä hat, vür hant, ühr hat, se hant, ich hau, ich ha jehat, ich sal han, haste, datte mär hat, ich wöü datt ich hai - da mengen se, se küüenten alle Verbe kohenieren. Än froegt men dan ens: Wie hat kicken in Imperfectus? Da sage se: Ich kicket, in de Platsch, datt se soue sagen: Ich keck. Än esue jeäht et ouch met de Numera propria, die se nun so liehtlich in d'r Dezenarius küüente nohschlooen. Se jlöüve, wenn se ens op et ieschte Blatt in de A jeliert haien: allemallich, Appeltief, Auerjuen, da wösste se at jenog. Än moss dan ens engen van onverhots sagen, wat quingquankelen heäsch, da steähte doe än hat de Bevernell opje Liiv. Än zom zwejden en siieht se die Öcher dütsche Sproech net för de könsteste (kustvollste) Sproech aan, die se es. Se hant noch ömmer drop ahtjevven, datt enen Öcher kan de Zong ejjen Mull eröm schloddern wie enen Opnemmsdoch. Kiemen se ens jät ajjene Berg of ejjene Fackewinkel, datt sen hüüete e paar Öcherdütsche sprejchen, da soue se sagen: Weä hai dat zeleäve jedaht. Vür meenkte, et wür ene jelihrde Man, wenne op Huechdütsch jot schelde küüent, ävvel de Öcher könne et at bejster.

Illustratio a simili

De Mannslü sönd hüdijes Dags wie de Affde. Könt ene Wenkbüll van ene Franzues än hat enen Hot wie e Maatschef opjene Kopp of engen esu kleng wie en Öcher Frösje (?) ongerjen Ärm än der Dejen dörchjen Höf jestejchen, jät allerlejj Wässerchen opjene Schnuvvplack: Fupp domet, hant de Öcher Kenger et ouch, än da soue se schleäht siien, wenn se jeän Franz en sprüechen. Könt ene jecken Engeländer än hat ene Rock met Panger van angerhouv Eälen än ene Röck dren esue breät äs ene Kenkes of vier än ene Knouf wie ene Boem van ene zenne Teller drop: putsch, domet hant de Öcher Herrcher et ouch. Än da sprejchen se ouch Engelsch än da fielt et Huechdütsch nun än dan ens dren wie ene Köttel ejjen Siif. De Fraulü sönd wie de Kuckufe: me sou sagen, wenn me se sitt, datt se een et Nejs van ene fremde Voujel opjetrocke würe. Wenn de

Övverooeteldere opstönge än siiichen ens hön Enkelchere, se sääte: loss ver joehn Jampetaatsch speälen, de jou Kenger dörsche jeän Öcher Dütsch sprejchen. Se sönd bang, ov me se för Rappelejj aasiiech. Än domet jeäht et Öcher Dütsch, wie ich en minge Tecks jesaat ha, fiieste. Ävvel ich houf, met et jenije, wat ich üch hü sage sal, de Öcher Sproech esue ejjen Sijj ze kraue, datt se sal mengen de Kockelebooetsch än den Tummelööet ze schlooen, dan ich sal üch wise, datt et Öcher Dütsch et bejste es van alle Sproechen; än domet datt ühr mich bejster verstött, dejl ich min Preädig een zwej Deäl.

Et Öcher Dütsch, sag ich, es de bejste Sproech weäjen hör Zierlichheät. Dat es der ieschten Deäl.

Et Öcher Dütsch es de bejste Sproech weäjen hör Lejjlichheät. Än dat es der zwejden Deäl. Än doröm es et nüedig, datt ühr net alleng de anger Sproechen doe lott, mär datt ühr ouch met Hank än Foss üch op et Öcher Dütsch lägt. Än dat es d'r Beschloss. Hat ühr nu jät Rouh ejjen Fott för mich aanzehüren, da wadt mär, bes datt vür ens jeschnuvvt än jekuut hant, än da fahr ich futt, wie jesaat es. Inter omnes linguas lingua aquisgrano germanica praeelsior. Jött fiesten, wann'd'er jeän Öchers en könnt, esue saat Aumur.

Pars prima

Die net jewennt sönd, en Saach reäht uuszeverkoufe, die menge, se haie de Zierlichheät van et Öcher Dütsch at eweg, wenn se een d'r Dezenaries ens jesiieh, ens jekickt, ens jeliert än ens jeschnuvvt haie. Mär wat sönd se dernevrer; möje se ouch wesse, datt die Zierlichheät een en Sproech et nettste Deng es, en Deng esue nett, datt me sou et Piife, Schnuvve, Ejße, Drenke än et Kacke, Pesse (?) doför doe losse. Doch wenn men ens hört e paar Wivvjer sich op Öcher Dütsch despetiere, än datt da de Mannder dertösche komme, wat es dat net e Pläsier? Wenn me sitt, wie die böschele jöhnt, än dobeij de zierlichste Wöttcher va de janze Welt, per exempelswis ene Lompenhonk henger enen Lompenhonk, en Schlouster henger en Schlouster, ene Puddelnackse henger ene Puddelnackse, e Lissje, en Nopp of en Wollhupp hört eruuskomme, ich ka sage, wi ich dat de ieschte Kiehr huuet, ich stong doe wi Klättsch ejjen Fott. Ich daht, woe es et möjlich, datt dat e Wiif, wat va Rappelejj jebore, e Wiif, wat beij jät Huttschhattsch opjetrocke, än esue Wiif kan mich dat ongerjen Mötsch kriije, wat e Verstank! Wat en Zierlichheät, wat dönkt üch nun? Wat satt ühr mär? Wat blivt üch? Hat ühr nun de Mull vol Zäng? Dat jlöüv ich. Da satt mich ens: wat för en Sproech hat et Wooet klenge Fenger än et Wooet Kenkes? Et Öcher Dütsch. Wat för en Sproech hat dat fazüngelig Scheltwooet Kiskedi? Et Öcher Dütsch. Wat för en Sproech hat dat uusjesuueht nett Wöttche Hötschpott? Et Öcher Dütsch. Wie jeck! Wie jeck! Sett ühr da net, datt ühr ühr bejste Johre lott verbeij schlibbere, oehne üch op et Öcher Dütsch ze läje än de Zierlichheät rechtschaffe ze beschnuvve. Kommt aa, ov ich üch schön esue klor es än ouch (?) uusjelaat han, wat de Zierlichheät es, esoe sal ich üch dat Deng allemoel noch e bessje bejster doe duue. Satt mich ens, wiewööl sönd'r wahl, die eson platte Fott hant, datt se küüente enen hauven Daag drop setze blive, för op et Öcher Dütsch ze studiere, die een deä Will jät een d'r Dezenaries lierte, datt de angere ejjen Kaffiehuus of ejjen Herberg jöhnt, die ens uusläten, woevandat dat Wooet Hötschpott hejjer küem, wenn de angere met de franze Böschel vöraa würe, die in de Platsch va Franz of Latiin ze liere, sue lang Rouh häue än nohdähte, bes datt se fonge haie, ov et Wooet Kraachekröttche of et Wooet Scheärmull bejster jesaat wür. Die ens de Schrivböcher van de au Lü nohsüuehte än süeche ens, ov se net haie doe e Wöttche en fonge, dat noch net een d'r Dezenaries en stöng. Ävvel et jeäht hüdijesdags

met de Lü wie een d'r aue Zitt met d'r blenge Thoun. Mi Oekelche (Vorname) - et wor e jot Wiif - hat et mänich honndert Moel verzahlt, der blenge Thoun, saat se - wor stockblenk än kuuent nüüs mieh siieh. Wat de Frau verzahlt, moss ich üch sage, dat verzahlt se kot än jot: De Oue woren em wie uusjeschwore, saat se. Noch wor heä ene stärke Keäl wi en Bies, Jott jeseän häm de hellije Douf, saat se. D'r Thoun, saat se, koem ens e Köllestroeß, dat heäsch, heä woed jelejjt, saat se. Et ieschte Huus bovven Zent-Petters Kerchfiegskliendöörche (?), saat se, mär op de anger Sijj beij en Frau, saat se, - nu jevvt wahl Aht, dat saat seij, än ich sag, ühr hat se net jekankt: Der Autste van üch en kuuent de Boks noch net benge, wi se storv. Mä höre Soehn wor d'r Brandewiinsbrenner, wenn me jeäht doe dörchje Mönster, övverjene Katschhoff, övverjene Maat, dörch Köllestroeß, övverjen Houpman, langsien Sankel et sesde Huus bovvenjen Rejelierde-Kerch (Sandkaulstr.). Heä hau en Houvsöster, die jeng för Mad uus woehne. Die Frau, woe ich et ieschte va sproech, wor de Kenger hön Mur, verstött ühr mich? Die Frau hau en Rav een en hooeze Kau met bovven en Daach op - et wor mich jot. D'r blenge Thoun koem ens aan hör Döör beddele - denn heä jeng eröm, datt Jott än jou Lü häm jät jöeve. Du röfft die Rav: "Daag, Schwoejer!" D'r blenge Thoun en woss net, datt dat ene Vouel wor, dröm saat e ouch häl än jrouv: "Daag, Schwoejer!" Du fong die Frau än die Lü, die ajjen Döör stonge, hälop aa ze laache - än du wor et mich wörrem jot. Du menkt der Thoun, die Lü haie jelaacht, ömdatt heä Huechdütsch jesprouche häu. Mär de Lü laachede, ömdatt heä esue jeck wor än menkt, dat hai schön jestane, wenn me sing Sproech vermaacht. Jett et net hüdijesdags perfect esue? Se vermaache net alleng hön Sproech, mär se sprejche esuejar en fremd Sproech än menge, datt dat schön luwwet. Ävvel ochhärm, se weäde mär uusjelaacht.

En fremd Sproech es schön, än se es ouch fleddig: fleddig es se för enen Öcher, deä de bejste Sproech van alle hat; schön es se för engen, deä jeän Öchesch en kan.

Dröm saat d'r Spouljong va Meäster Petter wahl de Worret, du heä zou si Kamerad saat: "Honndert Hälschet Koed, wat ben ich frueh, datt ich Öchesch jeliert ha." Heä wor doch ajjen Polvermölle tösche Zent-Tolbets-Pooetz jong woede. "Et klaaft sich jot op Öchesch, et lüggt sich jot op Öchesch än et flokt sich ouch jot op Öchesch. Sett ühr nun, do hat ühr et Speäl opjene Wajel."

Wat deä Jong zou enen Jong saat, dat han ich äs enen Auen üch Auen ouch jesaat. Dröm behaut et wahl än kraut net iehder futt, bes datt ühr een d'r zwejden Deäl de Lejvlichheät van et Öcherdütsch jehuet hat.

Ehöm, ehöm, ehöm.

Pars secunda

Woraa kenn vür, datt jät lejjlich es? Doraa: Datt et jot ejjen Uhre klengt, än dat es esue wohr äs Kies. De Jonge opjen Stroeß wesse, datt wenn enge ene Fozz een en leäje Quattel (Lederhose) sprengt lett, datt dat mär rappelt, ävvel wenn enge opene joue Rommelspott speält, datt dat klengt. Nu sou me sage, wova könt et dan, datt de meätsde aan et Öcherdütsch jeän Pläsier en fenge, do et doch esue evvig schön klengt: dova, ömdatt se et net hüre welle. De Natur hat hön zwor e paar Löücher ajjen Uhre än een et Uhr e Trommefell jemaht, datt se jot hüre soue, ävvel se maache sich en Mötsch of en Kalott of Krolle of en Deng wi ene Posswajel övverjen Uhre för d'r

Schall avzehaue. Doher könt et, datt hönner en Houf net ens wesse, ov et Öcherdütsch bejster klengt, wenn me heusch of wenn me häl sprecht, wenn me dobeij drüch sitt of wenn me dobeij jriimelt, wenn me et doch - wat bruuch ich all dat Jewaschels! - uus d'r Klang va de eenzije fönnef Wöttcher: lejjve, hazze, jölde, zockere Honk könnt'er die Lejjvlichheät van de janze Sproech avnemme. Övverleägt ens selver, ov me dat een en anger Sproech sou könne feädig kriije. - Än loss dan at e Franzüesje ouch at esue jät doher bubbele, da blivt et Öcherdütsch doch en Sproech wi en Döppche. Denn wenn ich üch müüet all die Verbe een de Räjel liehre, all die zierliche Deklinatiuene, deä janze Syntax än allemoel die verdüvelde evvije schön Maniere ze sprejche langseä leäje, da stöng ich doe wi enen Klütt. Ich wösst net, ov ich de Bubbel sou opduen of ov ich sou denke wi d'r Joldschmeddsjong ... - ich versecher üch: för et Öchesch enge jot ze expleziere moss engen Wenz (Verstand?) han, wat sag ich? Wenz? Dat Wooet es vööl ze kahl, Sen moss engen ejjene Kop han. Et es mänechengen, deä mengt, heä käänt at jenog, wenne weäß, wat en Uhr es, wat ene Klang es. Ävvel dat alleng en es et net, heä moss ouch wesse, wi die Wöeder sich erömtummele, ieh se ejjen Uhre komme, wi se d'r Kockelebooetsch vöör et Trommefell schlönt, wi se sich mösse een enen Huck reteriire, för de angere langs ze losse, än wi se wörrem nohjen Uhre eruusputsche. Ija, sue jeäht et, ühr hürt van et Öcherdütsch at vööl sprejche, ühr hürt et deck loufe, ühr bejriift ouch wahl, datt et en miserabel schön Sproech es, ävvel wösst ühr noch ellisch, datt alle angere Sproeche de Fott een haie, wenn me Öcherdütsch sprecht, da sout ühr sage, deä Predijer hat wahl reäht, datte sue mänichmoel ene decke Süüet lett, datt vür jeä jot Öcherdütsch liere.

Freijlich han ich Reäht, datt ich süüet, än dröm roff ich ouch ewill: O du domm Prijj, ühr Schluckede, ühr Schleähtrejme! Jestött mich ens de Worret, es et net en Schang? Datt'er Latiin liert? Datt ühr ene Franze Sproechmeäster aanemmt, datt'er üch et Höjt met Rechene zerbrejcht? Do ühr doch wesst, datt'er nüüs mieh nüedig en hat, äs enen jouen Öcher ze siien än et Öcherdütsch jot ze könne, än datt allemoel dat anger Jeliersch mär jät Schuelfochserejj än de Zitt verdorven es? D'r aue Wouv ajjen Mönster sitt net ömmesöns esue suur. Alaaf Zelijensjaan, deä verstong et e Kitzje bejster. Hai heä esue jedaht, wi ühr en dött, dan würe för si Leäve net esue berühmt woode; dan haie dat schön Öcher Spröchwöttche net erfonge: "Me sall siiehn, wi et uusschleät", wi heä met die achzeng Schnelle Bier derdörch jeng. Et hai zeleäve nömme mieh a Zelijensjaan jedaht; mär ewill tönkt mich, ich hüüet em noch sage, enen Öcher, wenne jeng Buusche opjen Rebbe en hat än führt sich op wi ich, da kan e ronkseröm Bier kriije.

Än doröm saat ouch d'r aue Kies-Kriemer bovven a Bergpooetz: Liert et Öcherdütsch, mär liert et hüppch. Sett doch, dat bengt jo d'r Sack knapp zou. Sou nun noch ävvel örgens enen Dokter een de Reähte of een de Melchzing welle sage, dat et Öchesch net vööl Knouch een en hai, datt men et net ens reäht schriiven en kuuent, datt et Rappelejj of bejster ze sage, jät Jerappels än jät Jeknappels van anger Sproeche wür, da sag ich däm än dat reäht schön: Weäßte ens jät wat, du Lälbeck, of novvenant sinen Auerdom: du Stronkshonk? Et Öcherdütsch es een de Welt jeweäs, ieh du Stockfesch de Fott op hauts, än du hant et at Lü jesrouche, die mieh Verstank een et Kenkesje van hönnen klenge Fenger hauen, äs du Döppenspriij een d'r janze Liiv, än wenn du dinger sess noch haits opjene Röckstrank hangen än die ouch jät mieh ejjen Meelich ze brocke haie äs du schleähte Kies, säät ich. Du moss wesse, datt min Övverooetüehm noch jot Öcherdütsch kuuent, ovschönns heä esue witt jeweäs wor, datte de Häng ejjen Wolke jewäjsche hau. Uutsch, däm hau ich et doe esue jesaat än esue jestuckt, datt ich hiel uusjen Oem ben, doch hau ich jo nun net en eenzig Wöttche ze vööl jesaat, än

doch es de Zitt at verstrejche. Ich hai üch noch vööl ze sage, mär dat verspar ich för en anger Moel. För hü welle ver dan beschlesse.

Conclusio

Ühr hat uus min Aumur ejen Monk jehuet, datt för et Öchesch alle anger Sproeche mösse fiieste jooehn. Uus minge Eejank hat'r jesiiehn, wie jecks datt et steäht, wenn me jät fremd Volk wi en Puttschenell nohsprecht. Ich hau üch een d'r lejste Deäl de Zierlichheät van et Öcher Dütsch open Dümmeche doejedooen än dörch dat kleng Exempelche van der blenge Thoun mott'r kotze, wend'r van en fremd Sproech hört. Än een d'r zwejde Deäl hat'r jesiiehn, datt mich de Mull wi en Endefott jeng, öm üch ze övverzüje, datt et Öchesch de lejjvlichsde Sproech van de janze Welt es. Ühre Notze hat'r esue klor äs de Sonn uus dat Stöcksje van d'r berühmdde Zelejensjan jesiiehn. Sout'r dan net för e son Sproech, de bejste van allemoel, ze liere 10 Johr mär en Uhr of 12 üch alledags Zitt avspliiße?

Kickt doch, wand'r dat dött, da sett'r net alleng nun, mär ouch ühr Leäve lang, esue wohr jeköllt es. Amen.